

Petróczi Éva

Kívül a barokk kánonon, belül a hétköznapiakon *A tizenhetedik századi magyar puritán költészet*

Az egyház- és irodalomtörténet kutatói számára – tisztelet a kivételeknek! – a hazai puritán poézis egy írásjellel, egy hangsúllyal sem jelent többet az alkalmi költészet, az *applied poetry* egy különlegesen gyöngye, minden eredetiséget nélkülöző műfajánál. Ez a tiszta költészettel, a *poesia pura*-val nem, vagy alig rokonítható, s felmérhetetlenül távol esik nem is annyira Anglia, mint Új-Anglia gazdag puritán költői világától.

Aki azonban nem siklik el a hazai hitmélyítő vagy éppen életvezetési könyvek és hitvita szövegek, peregrinustárs-dicsérő versezetek, esetleg éppen a halotti orációk versbetétei fölött, az valódi költészeti kincseket is találhat, igaz, csak abban az esetben, ha egy aranymosó türelmével és kitartásával lát munkához. Tekintettel arra, hogy a Magyarországon és Erdélyben született puritán lírai opuszok szakirodalma kevés tanulmány kivételével csak a Régi Magyar Költők Tára 17. századi köteteinek Varga Imre jóvoltából alapos, de inkább tényyszerű, mintsem poétikai jellegű, s végképp nem szövegelemző típusú végjegyzeteire szorítkozik, ami érthető is, hiszen a versek kritikai kiadásának nem lehet a feladata semminemű esztétikai értékelő gesztus –, kénytelen voltam az angolszász – főleg Amerikát, de olykor az angliai vallásos versszerzőket is érintő szakirodalom legjobbjai közül néhányra támaszkodni. Az ő terminus technicusaikat kellett bizonyos hazai művekre alkalmaznom, természetesen lényegre törő magyar fordításban. Olyan alapműveket, mint a Peter White szerkesztésében megjelent *Puritan Poets and Poetics*, vagy Jeffrey A. Hammond két alapvető műve, a *Sinful Self, Saintly Self, The Puritan Experience of Poetry*, illetve a *The American Puritan Elegy* és további elméleti műveket.

E vizsgálódások végkövetkeztetése azonban egyáltalán nem mutatja vesztesnek – a kétségkívül zömében a korabeli barokk „kánonon kívül” daloló – lelkész-poétáinkat. Pontosan azért, mert teljesen hiányzott belőlük a „céhen belüli” versírók görcsös megfelelési kényszere, versengési vágya, s így a maguk természetességében, olykor egyenesen darabosságában nemegyszer számos szempontból többet kínálnak nekünk, mint angolul verselő céhbéli társaik. Amiben már első pillantásra túlszárnyalják őket, az a *couleur locale*, a helyszínteremtés színei és ízei, vagy éppen a humor. Gondoljunk csak – most csupán egy szerzőt

említve – Nógrádi Mátyás sokdimenziójú Debrecen- és Bihar ábrázolásaira, vagy éppen a peregrináció témáját hol komolyan, hol iróniával körbejáró verseire...

Tény és való, hogy Új-Anglia költőasszonya, Anne Bradstreet poézise (vagy éppen Edward Tayloré!) a világlíra szerves része, s hogy mindketten sokkal mélyebb költészettani ismeretekkel rendelkeztek, mint magyar versszerző társaik. Mégis elévülhetetlen érdemeik vannak, hiszen hazai pamfletirodalom, vagy éppen korai újságok híján egyedül általuk, nekik köszönhetően érezhetjük úgy, legalábbis legihletettebb soraikat olvasva, hogy a 17. századi hazai puritanizmus nem a távoli teóriák és zárványok világa számunkra, hanem olyan, sok elemből, sok apró mozzanatból összeálló eleven *valóság*, amelynek mi is szellemi örökösei és továbbvivői lehetünk.

A tizenhetedik századi magyar puritán költészet nem-valódi poézisként kezelésének okairól, noha e valóban gyakran paratextus-szerű és színvonalú műveket nem ismerik (néhány ilyen vers egy-egy részletének angolra fordítását jómagam is megkíséreltem ugyan, egy-egy külföldi előadásom-publikációm során, ám ezek csak cseppek a tengerben!), közvetve bár, de sokat megtudhatunk a téma angolszász szakirodalmából. Idézzünk előljáróban Gerhardus van der Leeuwen *A szent és a profán szépség, A szentség a művészetben* című könyvéből:

Bárki, aki a vallás és a művészetek viszonyáról ír, kétféle emberrel (olvasóval!) találkozik: különböző felekezetekhez tartozó keresztyénekkal és művészetbarátokkal. Vannak keresztyének, akik értékelik a művészetet, mi több, szeretik, de ugyanakkor (mégis) *meggyőzősi eszközeik* szolgálatába szeretnék állítani; csakis akkor engedik be az életükbe, ha már *megszentelték*. Annyira megszokták már a térdeplést (protestánsok esetében ez természetesen szimbolikusan értendő!) hogy végül elfelejtenek felállni. Vannak művészetbarátok (fogyasztók, ínyencek!), akik a *consecratio*-ra úgy tekintenek, mint a bálványimádás legrosszabb fajtájára. Számukra [*a l'art pour l'art hívei számára!* – P. É.] nem létezik magasztosabb, mint a szépség... Ők büszkén és egyenesen, térdeplésre képtelenül állnak, s elfelejtik, hogyan kell leülni. Ezzel szemben ott vannak a keresztyének, akik számára a szép és a szent közötti összefüggés kérdése kimerül azokban a morális és pedagógiai elvárásokban, amelyek egy művészeti alkotás *szükségszerű* lényegét képezik.¹

Huszonegyedik századi gyakorló költőként (is), vesztsemre, sok pályatársammal együtt sokszor megélem e 2006-ban megfogalmazott gondolatokból következő gyakorlati nehézségeket. Egyfajta, folyamatos és szívós *kettős kítaszítottatást*, a hívő

¹ Gerhardus van der LEEUWEN, *Sacred and Profane Beauty: The Holy in Art* (Oxford: OUP, 2006), 11–12.

és az ateista kritikusok részéről egyaránt. Profánul, de érzékletesen fogalmazva: mi, akik párhuzamosan írunk istenes és világias vereseket, vagyunk a mai magyar (és, úgy vélem, egyszersmind a világirodalmi!) kánon kétfelől bírált és kétfelől kirekesztett *sapkás nyulai*. Legalábbis, a hangadó, kánonfarigcsáló kritikusok szemében.

Leeuwen józan, tisztán látó, realista szavai után idézzünk másodikként egy legalább egy generációval korábbi, a témában mára klasszikusnak számító szerzőt, Von Ogden Vogt-ot:

Egy olyan lelki mozgalom, amely nem tudja a művészetekben kifejezni magát, nem számíthat vezető szerepre, vagy túlélésre. Egy korszak (vagy annak embere), aki nem képes bármilyen ön-képviselőre, vagy egységes gondolkodásra és érzésvilág-kialakításra, amelyben megtalálja a saját művészeti kifejezőmódját, eltűnik.²

S még egy el- és kihagyhatatlan idézet a téma első számú szakértőjétől, Perry Millertől: „Semmi más nem tükrözi hívebben az idők [t. i. a tizenhetedik század] szavát, mint a költészetéről vallott nézeteik... A reneszánsz továbbvivői és a metafizikusok úgy termékenyítették meg a puritánok költészetét, mint egy olyan tudományos és erkölcsfilozófiai örökség, amely az emberek által elérhető legmagasabb régiókat célozza meg; s mindenek hitében a pusztá verselésre úgy tekintettek, mint a pihenés óráinak pusztá eltöltésére.”³ Magyarán: ha már a metafizikusok is említésre kerültek a fentiekben: egy makulátlan puritán legfeljebb John Donne istenes verseit fogadhatta el, szerelmes szonettjeit idegenkedéssel lapozgatta – vagy félrehajította!

A puritán költészet, azaz inkább a hozzá kapcsolódó elméleti művek felvillantása után idézzünk most egy korabeli érintettet, egy amerikai teológus dinasztia több mint négyszáz művet „összegrafozó” sarjának, a hol rokon-, hol ellenszenves Cotton Mathernek a szavait. A most következő citátum, a szerző minden rigorozitása ellenére ezúttal valamelyes megengedést, elfogadást mutat, jelezve azonban, hogy a poézis csak másodrendű műfaj lehet a prózai hitmélyítő, hitépítő könyvek, a keresztyéni életre vezérlő conduct book-ok mögött:

Fájdalmasabb (megerőltetőbb!) tanulmányaid közepette adj magadnak verses pihenőket [...] de [...] a költészet inkább a mártás, mint maga az éték legyen számodra [...]. Tartózkodj a mértéktelen és mohó

² Von Ogden VOGT, *Art and Religion* (New Haven–London: Yale University Press–OUP, 1921), 9.

³ Miller szavait idézi: Mason J. LOWANCE Jr., „Religion in Puritan Poetry: The Doctrine of Accommodation”, in Peter WHITE, ed., *Puritan Poets and Poetics: Seventeenth Century Poetry and Poetics in Theory and Practice* (University Park and London: The Pennsylvania State University Press, 1985), 33.

költészet-habzsolástól [...] s ne hagyj, hogy Kirké pohara megmérgezzen téged. De különösen is őrizd meg lelked tisztaságát azoktól a veszélyektől, amelyek az azon múzsákkal való társalkodásban rejlenek, akik nem különbek a szajháknál.⁴

Cotton Mather, a híres-neves bostoni latin iskola eminens neveltje itt, ebben a költészetelmélettel is foglalkozó művében sem tagadta meg magát. Szinte mániákus klasszika-filológusként még szegény Kirkét⁵ is előrángatta, az őszajhák egyik iskolapéldájaként.⁶

Tekintettel arra, hogy a jelen tanulmánykötet fő témája a magyarországi barokk irodalom, illő, hogy most egy olyan, nagyon szokatlan hazai puritán mű rövid bemutatására térjünk át, amely olyannyira színtiszta barokk alkotás, mint berendezését tekintve a nyírbátori minorita templom, amely egy meghatározóan református környezetben, a Báthoriak temetkezési helyétől, a nyírbátori református templomtól néhány percnyi sétára – maga a megtestesült barokk, oltárképeivel és szobraival, különösen a felvidéki szobrászattal rokonítható Passiójával.⁷

A szín barokk magyar puritán eposz és egyben gyászvers, amelynek címét ideje elárulnunk, Pápai Borsáti Ferenc műve. A szerzőről csak annyit tudunk, hogy 1656-ban a nagyváradai gimnázium poétikai osztályában volt segédtanár, s tanítványaival verses iskoladrámákat adott elő. Egyetlen fennmaradt műve ez a Rákóczi Zsigmondot magasztaló vers, amelyet latinul is, magyarul is megírt. E két szöveg címe: *Metamorphosis Sigismundi Rakoci*, illetve *Változása a néhai [...] Rákóczi Zsigmondnak [...] azaz az ő[...] életének és boldogul e világból való kimúlásának leírása*.⁸ A mű első igazán hivatott elemzője Németh S. Katalin volt, *Borsáti Ferenc Metamorphosisa* című, máig mérvadó dolgozatával.⁹

⁴ Cotton MATHER, *Manuductio ad Ministerium* (Boston: Thomas Hancock, 1726), 34.

⁵ Kirké istennő alakjának újramesélésére, s részben rehabilitálására vállalkozott 2008-ban Medeline MILLER, a klasszika-filológusból lett amerikai regényíró. Műve magyarul 2019-ben jelent meg, FREI-KOVÁCS Judit fordításában, a General Press Kiadónál.

⁶ Matherről hosszabban: PETRŐCZI ÉVA, „Erzsébet az ő szent visszavonultságában: Női hitéleti és sorsdokumentumok a kora újkori Debrecenben és Bostonban”, in PETRŐCZI ÉVA, „...mi lelkiünknek éltető abra”: *Tanulmányok a magyar és angolszász vallásos irodalomról* (Budapest: Fekete Sas Kiadó–KRE Puritanizmuskutató Intézet, 2008), 43–63.

⁷ A nyírbátori minorita templomról, egy meghatározóan református település „katolikus szigetéről”, lásd: ENTZ Géza és SZALONTAI Barnabás, *Nyírbátor* (Budapest: Corvina Kiadó, 1982), 15–23.

⁸ PÁPAI BORSÁTI Ferenc, „Változása az néhai tekintetes és nagyságos boldog emlékezetű Rakoci Sigmondnak, Nagyvárad, 1656”, in VARGA Imre, kiad., *A két Rákóczi György korának költészete (1630–1660)*, Régi magyar költők tára XVII. század 9 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977), 366–375, 688–697.

⁹ NÉMETH S. Katalin, „Borsáti Ferenc Metamorphosisa: A protestáns barokk kérdéséhez”, *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historiae Litterarum Hungaricarum* 10–11 (1971): 125–131.

E hosszabb Rákóczi Zsigmond-sírató (formáját tekintve *minden-csak-nem-puritánus* eposz) a magyar puritanizmus egyik „pillér-embere” halálának valós körülményeit, hátterét, a teatralitás kedvéért egyenesen a sutba vágta, a szerző minden kétséget kizáróan valódi és mélységes gyásza ellenére. Az előadhatóság, az eljátszhatóság kedvéért és érdekében a szöveg mindvégig egyfajta szent és profán, puritánus és pogány keverék benyomását kelti a mai olvasóban, de valószínű, hogy már a korabeli közönségben is. Lássuk ezt a néhány, nyilvánvaló protestantizmusa ellenére szentkép-szerű, méghozzá Árpádházi szentek alakját, ikonográfiáját felidéző néhány sort. Ez a rövid részlet tizenhetedik századi helyesírással is közérthető, így átírására ezúttal nincs szükség:

Mennyei szerelem azonban kéziját
 Meg-vonyá, s' sebhete Sigmondnak a' szivét,
 Kinek piros vére fogá kert zöld füvét,
 Ezzel is nevelé kertnek ékességét.
 Oh! Mely csudálatos iffiunak véréből
 Szép rosa fa neve nagy hirtelenségből.
 Borsony színnel telljes rosák ez tőkéből,
 Tündöklenek miként
 Rubint a gyűrüből.¹⁰

Ebből a nagy hévvel *árpádháziasított*, virág-szimbolikával is jócskán teleszórt halál-jelenetből mégiscsak visszavisz bennünket a 17. századi sárospataki Rákóczi-udvarba az eposz egészének *elő botanikus kert* jellege, amely arra emlékeztet, hogy Zsigmond éppen a puritán eszméket támogató, s ugyanakkor botanikusnak, kertépítőnek, főrangú „füvesasszonynak” is jelentős Lorántffy Zsuzsanna dédelgetett kisebbik fia volt.¹¹

Ami ezek után a már a barokk(os) bőségtől nagyon távoli, szükségszerűen, egy-egy véletlen nyelvi bravúrt kivéve jóval kopárabb magyar puritán költészetet illeti, arra maximálisan érvényes Jeffrey Hammond alapművének, a *Bűnös én, megmentett én – A költészet mint puritán tapasztalat* úgyszólván minden sora.¹² Egy nagyon jellegzetes, Hammond-alkotta kulcsszó, a sokból: „salvific experience” – „megváltási tapasztalat”.¹³ Nagyon tömör szókapcsolat ez, s benne van a puritán szellemiségű irodalmi művek egyik lényege: e tapasztalatok szüntelen megosztásának igénye, sőt, egyfajta megváltási receptgyűjtemény felkínálásának, másokkal való megosztásának szándéka.

¹⁰ PÁPAI BORSÁTI, „Változása...” 367.

¹¹ Erről a szülő-gyermek kapcsolatról: SZABÓ András Péter, „II. Rákóczi György és Rákóczi Zsigmond”, *Sic itur ad astra* 13, 1. sz. (2002): 65–101.

¹² Jeffrey A. HAMMOND, *Sinful Self, Saintly Self: The Puritan Experience of Poetry* (Athens and London: The University of Georgia Press, 1993).

¹³ Uo., 3.

S van itt egy számunkra, magyarok számára el nem hanyagolható, nagyon fájdalmas mondata is: „Mint a reneszánsz örököseit, a puritánokat nem kellett a költészet hatalmára emlékeztetni.”¹⁴ És ez a kijelentés szembesít bennünket egy olyan hátránnyal, amellyel a tizenhetedik, vagy akár már korábbi magyar vallásos költészet művelőinek, zömében papi személyeknek nehéz, vagy inkább szinte lehetetlen volt megbirkóznia. Nézzünk például egy viszonylag korai protestáns versfordítót, Prágai Andrást, aki a mára már jóformán agyontárgyalt *Sebes agynak késő sisak*-ban, ebben a történelmi vers-panorámában, egykori heidelbergi diákként, mitológiai ismereteit is meg tudta csillogtatni, a reformációhoz köthető történelmi nagyságokat jellemezve.¹⁵ A hősi eposz hosszúságú, erejéből csak olykor-olykor, éppen túldíszítettsége miatt vesztítő vers-átdolgozáson érődik a magyar történelmi énekek hatása, örök, s fülünknek és elménknek otthonos parlandója. Az angol, a francia és az olasz reneszánsz líra hatása, például a Sidney testvérek Wilton kastélyában működő költői körének kifinomultsága, azaz Kálvin és Castiglione *egyidejű* hatása azonban természetesen hiányzik az átdolgozásból.¹⁶

Prágai magyarul tehát így jellemezte Albertust, Friedland herceget, aki egyben a Wallenstein grófja titlust birtokolta:

Ama jó szerencsés
 Régi Policrates
 Koczkájával én jadzom
 Mert az győződelem
 Nem távozik tülem,
 Valahol hadakozom,
 Nincz oly okos eszes,
 Bár legyen Ulises,
 Tőviből ki fordítom.¹⁷

¹⁴ Uo., 9.

¹⁵ BENE Sándor, „Szinkretisták és szamaritanusok: Címszavak a kora újkori magyar politikai szótárból”, in: *Politikai nyelvek a 17. század első felének Magyarországon*, szerk. KÁRMÁN Gábor–ZÁSZKALICZKY Márton (Budapest: Reciti Kiadó, 2019), 327–379, itt: 337–370; FAZEKAS Sándor, „A *Sebes agynak késő sisak*”, in: HORVÁTH Iván; BALÁZS Mihály, BARTÓK Zsófia Ágnes és MARGÓCSY István, szerk., *Magyar irodalomtörténet* (Budapest: Gépekönyv, 2020): <https://f-book.com/mi/index.php?kulcs=Fazekas%20S%C3%A1ndor&chapter=1305FAZEAEMS> (hozzáférés: 2021. 01. 30).

¹⁶ A francia Pléiade rangjához közeli alkotóköréről, s a Sidneyk „européer” protestantizmusáról lásd PETRŐCZI Éva, „From the Gown of Calvin and Castiglione: Sir Philip Sidney’s Version of Psalm 42” in: ÉVA PETRŐCZI, *Puritans and Puritanicals*, Studia Humanitatis 13 (Budapest: Balassi Kiadó, 2005), 21–31.

¹⁷ PRÁGAI András, „*Sebes agynak késő sisak*”, in: KOMLOVSZKI Tibor és STOLL Béla kiad., *Bethlen Gábor korának költészete*, Régi magyar költők tára XVII. század 8 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976), 55–56.; A szerzősége is megkérdőjelezhető modern kiadása: „A harmincéves háború verses

Tekintettel arra, hogy az utóbbi évtizedekben számtalan magyar puritán elégiát, s – derűsebb műfajként – pályatársi-baráti opusz-köszöntőt és peregrinációs verset elemeztem, most egy kevésbé ismert költeményt szeretnék bemutatni, az 1643-ban Körösladányban született, s az egyértelműen puritán szellemiségű váradi iskolában tanult Nadányi János tollából. (Aki őse, elődje a két világháború között főleg szerelmes költeményeivel nagy sikereket arató poéta-levéltárosnak, a Nagyváradon és Berettyóújfaluban élt Nadányi Zoltánnak.)

Váradi tanulóéveit követően ez a tizenhetedik századi költő-ősatya, Nadányi János, svájci, angliai, franciaországi és elsősorban hollandiai – köztük éppen franekeri – studiumaihoz a II. Rákóczi György által 1659 őszén hűtlenség, Barscai fejedelemhez való átpártolás miatt kivégeztetett apjától szokatlan, nagyon bölcs és szép útravalót kapott, amely híjával volt minden kritikátlanul túlhajtott nemzeti gőgnek és fölénynek. Ebben a parainesisben az apa a „moderata hilaritas”, a „mérésékelt derű” elsajátítására inti fiát, a hagyományos magyar komorság és szűkszavú zárkózottság helyett, amely, ha itthon nem is, külföldön gyakran úrrá lett ifjainkon.¹⁸

A váradi és a franekeri puritán mentalitás fegyverzetében az igaztalanul elítélt mártír-apa fia jóval később, már megbecsült nagyenyedi tanár korában szokatlanul élénk, életteli, a hagyományos kálvinista „varjú”-nak csúfolt stílustól nagyon különböző versben foglalta össze az addigra már jócskán előretörő magyarországi protestánsüldözést, s benne Komáromi Csipkés György elévülhetetlen hit- és tanvédelmi érdemeit.¹⁹

Igaz, mint a korabeli vallásos költészet csaknem minden darabja, ez a verses laudáció is legfeljebb az alkalmi költészet (legjobb esetben a poétai iparművészet!) kategóriájába sorolható be, a kötelező tiszteletkörökön és fordulatokon azonban ezúttal valósággal átizzik a Komáromi Csipkés György iránti szeretet és megbecsülés. A korszak megszámlálhatatlan *athleta Christi*-portréja közül vitán felül ez a legsikerültebb, legszemélyesebb hangú, s érvelése nem nélkülözi a drámaiságot sem.

arcképcsarnoka. A „Sebes agynak késő sisak” és latin forrása.” *Fiatallilológusok füzetek*, 6 (Szeged: SZTE Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2010), 196. S. a. r. FAZEKAS Sándor, JUHÁSZ Levente. Utószó KESERŰ Bálint.

¹⁸ NADÁNYI Mihály, „Intő utasítás akadémiákra induló ifjú Nadányi János számára”, kiad. GÉRESI Kálmán, *Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező* 9 (1878): 484–489.; NADÁNYI Mihály, „Utasítás az ifjú Nadányi Jánosnak”, in KOVÁCS Sándor Iván, vál., utószó, MONOK István, s. a. r., *Magyar utazási irodalom, 15–18. század*, (Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1990), 116–123.

¹⁹ Nyomatott kiadása, verses mellékletként: Komáromi Csipkés György *Pápastaság újsága*, Kolozsvár 1671. (RMK I. 1115)

Midőn nevezetes szomszéd országokban
Félelem, s üldözés látszik a vallásban:
Hogy mely része nem volt török igájában,
Teljességgel légyen pápa hatalmában.

És hogy erő nincsen ennek végzésére,
Láttassék más félnek titkos mestersége,
Mellyel hogy praktikált, jeles híre neve,
S méltóságos szava, szarvát emelhesse.

Lassan, lassan mégyen, minémű szokása
Hétfejű sárkánynak, s álnok indulatja:
Nem üldöz, hanem küld álnok praktikája
Keresztyént országból, s csendes mészárlása.

Fegyverrel és haddal, mintha nem fegyverrel
Úzetik igazság, s minden nép nyelvével
Gonosz imádtatik, halálos színével
Melynek mennyei könyv, s nem teljes nevével.

Akkor az Istennek Isten szerént való
Hatalmas erejét, apostolt követő
Renden, Komáromi Csipkés György mozdító:
Mint Krisztus kezdette, s terjesztette, metsző.

Ugyanis Krisztusnak fegyverrel országa
Krisztus által soha nem terjedt hatalma,
De tűrés és kiki igaz tanítása
Lett ok, hogy mehessünk elő a vallásba.

És noha haragos, képmutató állat
Leginkább régiség, kívül melyet tartat:
Ímé mindazáltal hogy ő régi utat
Nem követ ez könyvben, ki-ki feltalálhat.

Azért mind égiek, mind pedig földiek,
Új viadalt magok közt igen kevernek:
Komáromi György kell csak mindenikének,
Kedvelvén mivoltát jeles elméjének.

Istennek pártosit isteni beszéddel,
S régi históriák igaz értelmével,
Meggyőzni, ne légyen ellenségnek mivel
Magát mentegezni, de éljen étellel.

Isten, te szolgálát aki erre híttad,
S minden nap erődet benne kimutattad,
Továbbra is ily jó végre éltét tartsad,
Végezetre örök életét megadjad.²⁰

Röviden összefoglalva e vers érdemeit, mi sem jellemezhetné jobban, mint az Ézsaiás 61, 1–2 szavai: „mert felkent engem az Úr. Elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek, bekötözsem a megtört szíveket, szabadulást hirdessek a fogságnak, és szabadon bocsátást a megkötözötteknek. Hirdetem az Úr kegyelmének esztendejét...”²¹ Tekintettel arra, hogy az Úr 2020. esztendeje nem éppen az emberi jókedv éve volt, sokkal inkább a bezártság és a szorongásé, a már többször említett puritán elégia-elemzések után ezúttal igyekeztem egy kis ízelítőt adni tizenhetedik századi puritán költészetünk kevésbé borongós hangneméből.

Tettem ezt már azért is, hogy egy olyan, legalábbis puritanizmus közeli szerzőről ejtsek szót, aki Miskolci Csulyak versénél két évvel korábban írt, *Kerti dolgoknak leírása* című művében²² nemcsak Mizaldusnak, az ismert francia orvos-antropológusnak tisztelt, hanem még az apja lefejezésére parancsot adó II. Rákóczi György anyjának, a magyar hortikultúra egyik korabeli nagyszónokjának, Lorántffy Zsuzsannának is. Közvetett, tiszteletre méltó főhajtás volt ez, egy bosszú-iratokban gazdag, hitvitáktól hangos korban.²³ Számunkra pedig ritka megnyugtató és vigasztaló élmény, hogy a béke emberei a legzaklatottabb korokban is hangot tudtak adni a harmóniának. Igaz, nem elegáns reneszánsz, vagy barokk köntösben, de mindig a viszályokból, a küzdelmekből kivezető utat keresve. Iránytű lehet(ne) ez a – mélységes tisztelet és szeretet a kevés kivételnek – régi magyar költészetünket, s különösen annak kegyességi szerzőit kevésbé ismerő, jobbára harsány, vagy éppen szellemeskedő papírdoboz-szónoki szövegekre „szakosodott” jelenkori poétáknak.

²⁰ VARGA Imre, kiad., *Az 1660-as évek költészete (1661–1671)*, Régi magyar költők tára XVII. század 10 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981), 350–351, 736. – A verset mai helyesírással átírva közlöm, a kritikai kiadás a megjelenés adatain kívül szinte semmilyen megjegyzést nem fűz a szöveghez.

²¹ *Biblia: Istennek az Őszövetségben és Újszövetségben adott kijelentése*, magyar nyelvre fordította és revideálta a Magyar Bibliatársulat szöveggondozó bizottsága, (Budapest: Kálvin János Kiadó, 2014), 796.

²² NADÁNYI János, *Kerti dolgoknak leírása négy könyvben*, (Kolozsvár: Veresegyházi Szenteyl Mihály, 1669.) (RMNy 3542.) <https://mek.oszk.hu/12500/12501/12501.pdf> (hozzáférés: 2021. 01.30).

²³ PETRÓCZI Éva, „Nadányi János: egy 17. századi magyar poéta a latin nyelv maszkjában”, in PETRÓCZI Éva, *Holt költők társaságában*, Nemzet, egyház, művelődés 9. (Sárospatak: Hernád Kiadó, 2014), 37–49.